

Heritabilnost crta ličnosti Petofaktorskog modela ličnosti

Vidaković, Vlasta

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:120502>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij psihologije

Vlasta Vidaković

Heritabilnost crta ličnosti Petofaktorskog modela ličnosti

Završni rad

Mentor: dr sc. Igor Kardum

Osijek, 2011.

Sažetak

U ovom završnom radu promatrat će se tema naslijeđivanja crta ličnosti jednog od modela ličnosti koji je nastao sabiranjem metapodataka iz niza istraživanja. Ovaj model poznat je kao Petofaktorski model, jer se sastoji od pet glavnih dimenzija ličnosti; ekstroverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost prema iskustvu. U istraživanjima nasljednosti pojedinih dimenzija uzimaju se u obzir i njihove komponente, koje se još zovu i facete, kako bi se bolje razumio utjecaj gena i, prema tome, utjecaj okoline na pojavu određenih dimenzija kod ljudi.

Ključne riječi: Petofaktorski model, heritabilnost, crte ličnosti, geni, okolina

Sadržaj

1. Uvod
2. Petofaktorski model ličnosti: nastanak i određenje
 - 2.1. Ekstroverzija
 - 2.2. Ugodnost
 - 2.3. Savjesnost
 - 2.4. Neuroticizam ili emocionalna stabilnost- nestabilnost
 - 2.5. Kultura, intelekt ili otvorenost ka iskustvima
3. Mjerenje crta ličnosti i njihovih faceta
4. Heritabilnost crta Petofaktorskog modela ličnosti
 - 4.1. Heritabilnost ekstroverzije
 - 4.2. Heritabilnost ugodnosti
 - 4.3. Heritabilnost savjesnosti
 - 4.4. Heritabilnost neuroticizma
 - 4.5. Heritabilnost dimenzije otvorenosti prema iskustvima (kultura, odnosno intelekt)
5. Spolne razlike u heritabilnosti crta ličnosti
6. Temelji za daljnja istraživanja
7. Zaključak

UVOD

Tridesetih godina 20. stoljeća Gordon Allport u SAD-u daje definiciju ličnosti: "Ličnost je dinamička organizacija unutar individue onih psiholoških sistema koji određuju njeno jedinstveno ponašanje i mišljenje, te njenu jedinstvenu prilagodbu na okolinu." Najznačajnija je knjiga Allporta 1937. "Personality; A Psychological Interpretation", koja se smatra knjigom koja definira to područje. Neki smatraju da je njegova teorija ličnosti najvažnija u psihologiji ličnosti – jer ona predstavlja osnovicu iz koje su se razvili svi ostali modeli ličnosti. Također, kao prvi uvodi pojam crta ili osobina ličnosti, a koje definira kao: "generaliziran i fokaliziran neuropsihički sistem (karakterističan za individuu), koji posjeduje mogućnost da mnoge podražaje čini istima (funkcionalno ekvivalentnima), te da inicira i usmjerava konzistentne (ekvivalentne) forme adaptivnog i ekspresivnog ponašanja."

Geni i okolina utječu na strukturu i funkcioniranje mozga koji je u podlozi neke osobine ličnosti. Individualne razlike u funkcioniranju mozga posljedično utječu na razlike u ispoljavanju određene vrste ponašanja. U glavnom istraživanju koje uspoređuje utjecaj gena i okoline na određenu osobinu ličnosti od njih pet iz Petofaktorskog modela, navedene su razlike koje su u podlozi profila ličnosti, koji se razlikuje čak i za blizance. Zbog različitog djelovanja varijabli gena i okoline, istraživano na uzorku monozigotnih i dizigotnih blizanaca, nalazi istraživanja dovode u pitanje dominantnost i raspostranjenost određene dimenzije kod pojedinca. Činjenica je da se, počevši od pitanja koliko temeljnih dimenzija ličnosti postoji zajedničkih za sve ljude, istraživanja o naslijeđivanju određenih crta ličnosti smatraju pionirskim u području istraživanja ličnosti uopće.

2. PETOFAKTORSKI MODEL LIČNOSTI; NASTANAK I ODREĐENJE

Petofaktorski model ličnosti, poznat i kao model Velikih pet, odnosno Big Five, pokušaj je stvaranja univerzalnog sustava kao zajedničkog okvira za proučavanje ličnosti. Proizlazi iz leksičkog pristupa. Naime, ljudi u svakodnevnom jeziku koriste riječi da opišu tuđe osobine, ponašanje ili karakteristike. Sve bitne karakteristike bi trebale biti kodirane u jeziku. Postoji dogovor oko pet faktora, a to su (poredani po količini varijance koju objašnjavaju): ekstroverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i kultura, odnosno intelekt (također i otvorenost prema iskustvu). Ovih pet faktora predstavlja samo jedan deskriptivni model. Ne govori ništa o dinamici u ličnosti, kako se ona razvija, U daljnjem tekstu, navedeni su i opisani svih pet faktora ovog modela.

Big Five model je sveobuhvatan, empirijski, rezultat istraživanja vođenog podacima. Identificiranje osobina i struktura ljudske osobnosti je jedan od temeljnih ciljeva u psihologiji uopće. Pet glavnih čimbenika koji određuju ličnost otkrilo je i definiralo nekoliko nezavisnih skupina istraživača (Digman, 1990). Ovi istraživači počeli su proučavati poznate osobine ličnosti, a zatim putem faktorske analize uzeli stotine mjera od tih osobina (samoprocjene i upitnici , procjene vršnjaka i objektivne mjere iz eksperimentalnih nalaza) kako bi se pronašli temeljni čimbenici osobnosti.

Početni model unaprijedili su Ernest Tupes i Raymond Christal 1961. godine, koji međutim, nije uspio doći do akademske publike sve do 1980. Godine 1990., J. M. Digman unaprijedio je svoj pet faktorski model ličnosti, koji je Goldberg proširio na najvišu razinu organizacije (Goldberg, 1993). Za tih pet domena utvrđeno je da sadrže najpoznatije osobine ličnosti i pretpostavlja se da predstavljaju temeljnu strukturu u temelju svih osobina ličnosti. Tih pet faktora pružaju bogat konceptualni okvir za integraciju svih istraživanja i teorija u psihologiji ličnosti. Big Five osobine su također nazivaju "Petofaktorskim modelom" ili FFM (Costa i McCrae, 1992), ili kao globalni čimbenici osobnosti (Russell i Karol, 1994). Faktori koji obilježavaju glavne osobine ovog modela pobliže su objašnjeni sklopom ponašanja koji karakteriziraju te osobine kod ljudi i povezani s određenim domenama života u kojima se manifestiraju.

2.1. Ekstroverzija

Dimenzija ekstroverzije razlikuje osobe prema tome kako tretiraju svoju društvenu okolinu, jesu li skloni biti okruženi društvom ili su samotnjaci. U području uspjeha na poslu, Barrick I Mount analizirali su 117 istraživanja, sa 23 994 sudionika, te su našli da postoji povezanost ekstroverzije sa svim kriterijima izvođenja za sve vrste zanimanja. Ekstroverzija je valjani prediktor za zanimanja koja uključuju socijalne interakcije (na primjer menadžment i prodaja). Ta dimenzija je presudna za uspjeh, primjerice, komentatora, ali ne i pisca, koji može biti na suprotnom kraju dimenzije ekstrovertiranosti.

Ekstroverzija je dimenzija koja ima svoje facete: srdačnost, društvenost, poduzetnost, traženje uzbuđenja i pozitivne emocije. Pozitivne projekcije ove dimenzije karakteriziraju osobe kao: pričljive, asertivne, aktivne, energične, dominantne, druželjubive itd. Negativne projekcije karakteriziraju osobe (introverte) kao: mirne, povučene, tihe, sramežljive, rezervirane, itd.

2.2. Ugodnost

Ugodnost je dimenzija koja osobe vrednuje prema tome kako reagiraju na tuđa mišljenja i postupke, kao i sklonost ka suosjećanju i kooperativnosti u odnosu s drugima, nasuprot sumnjičavosti i antagonizmu. Individualne razlike očituju se u općenitoj brigi za održavanje socijalne ravnoteže.

Osobe visoko na dimenziji ugodnosti smatraju se: simpatičnima, ljubaznima, punim razumijevanja, blagima, toplima, velikodušnima, te punim povjerenja itd. Osobe visoko na dimenziji ugodnosti smatraju se: bezosjećajnim, svadljivima, hladnima, neprijateljski natrojenima, onima koji traže pogreške.

2.3. Savjesnost

Savjesnost je dimenzija koja definira odnos prema obvezama i poslu, Osobe visoko na ovoj dimenziji su: organizirane, temeljite, efikasne, odgovorne, pouzdane, na koje se može osloniti. Ovaj faktor kod osoba se očituje i kao sklonost planiranju nasuprot spontanog ponašanja.

Negativne projekcije kao alternativne interpretacije faktora se javljaju rijetko. Ipak se mogu navesti želja za postignućem, usmjerenost na zadatak i dr.

2.4. Neuroticizam ili emocionalna stabilnost-nestabilnost

Najviše projekcije na taj faktor imaju pridjevi koji ukazuju na emocionalnu nestabilnost; napet, tjeskoban, anksiozan, nervozan, razdražljiv, osjetljiv itd.

2.5. Kultura, intelekt ili otvorenost ka iskustvima

Otvorenost ka iskustvima je naziv za osobine ljudi koji cijene umjetnost, emocije, avanturu, neobične ideje, maštu, znatiželju te raznolika iskustva. Ovaj faktor razlikuje maštovite i prizemljene, konvencionalne osobe. Općenito se može reći da faktor otvorenosti vrednuje otvorenost prema novim idejama, mišljenjima i promjenama.

Kad se faktor interpretira kao kultura, tada visoke projekcije na njega imaju pridjevi tipa: širokih interesa, maštovit, inteligentan, originalan, pronicljiv, znatiželjan, umjetnički senzibilan itd. Negativne projekcije su: neinteligentan, plitak, jednostavan, običnih interesa. Vjerojatno je točnija interpretacija tog faktora kao intelekta (suprotstavlja crte kao što su maštovitost, znatiželjnost i kreativnost nasuprot plitkoći i pomanjkanju moći zapažanja).

Faktori Ekstraverzije, Ugodnosti i Emocionalne stabilnosti imaju potencijalno najveću deskriptivnu vrijednost jer se u prostoru između ova tri faktora mogu smjestiti brojni drugi konstrukti ličnosti. Faktorski parovi koji uključuju dimenzije Savjesnosti i Intelekt/Kulture karakterizirani su jasnom i jednostavnom strukturom, te je u tom smislu njihova deskriptivna vrijednost znatno manja.

3. MJERENJE CRTA LIČNOSTI I NJIHOVIH FACETA

Kada se osobine mjere za individualnu procjenu, često su predstavljene kao postoci. Na primjer, savjesnost smještena u 80. percentilu označava relativno jak osjećaj odgovornosti i urednost, dok ocjena za ekstraverziju u 5. percentilu pokazuje iznimnu potrebu za samoćom i tišinom. Iako su te crte klasteri statističkih agregata, mogu postojati iznimke u profilu nečije osobnosti. U prosjeku, ljudi koji postignu visok rezultat u Otvorenosti intelektualno su radoznali, otvoreni za emocije, zanima ih umjetnost, i spremni probati nove stvari. Pojedinac, međutim, može imati visoku ukupnu ocjenu Otvorenosti i biti zainteresiran za učenje i upoznavanje novih kultura, ali ne mora imati veliki interes u umjetnosti ili poeziji.

4. HERITABILNOST DIMENZIJA LIČNOSTI

Istraživanja naslijeđivanja crta ličnosti, ako izuzmemo molekularno-genetske metode, izvedene su slijedećim metodama: istraživanje blizanaca, periodička istraživanja i istraživanja usvajanja.

Zbog širokog spektra i složenosti, faktori Petofaktorskog modela nisu toliko snažni u predviđanju i objašnjavanju ponašanja koliko i osobine koje su specifičnije, te u podlozi ovih faktora. Mnoga istraživanja su potvrdila da su u predviđanju ponašanja učinkovitije što brojnije facete i primarnije osobine.

Mnoštvo meta analiza potvrdile su prognostičku valjanost Petofaktorskog modela duž širokog spektra ponašanja. Saulsman and Page proučavali su odnos dimenzija ličnosti Velikih pet i svakog od deset kategorija poremećaja ličnosti u DSM-IV (Dijagnostički i statistički priručnik mentalnih bolesti). U preko 15 nezavisnih uzoraka, istraživači su našli povezanost svakog od poremećaja i jedinstvenog profila pet faktora. Najznačajniji i najkonzistentniji prediktor ličnosti koji utječe na javljanje poremećaja su pozitivna korelacija s Neuroticizmom i negativna korelacija sa Ugodnosti.

Svih pet faktora pod utjecajem su naslijeđa i okoline. Istraživanja na blizancima navode da ovi utjecaji djeluju u približno jednakom odnosu. Zadnja istraživanja procijenili su heritabilnost na temelju mjera samoizvještaja za Petofaktorski model u postocima od 57% za faktor otvorenosti, 54% za faktor ekstroverzije, 49% za faktor savjesnosti, 48% za faktor neuroticizma, i 42% za faktor ugodnosti.

U istraživanju Janga, Livesleya i Vernona, ukupni genetski utjecaj objašnjen je visinom postotka od 61% za otvorenost, 53% za ekstroverziju, 44% za savjesnost, 41% za neuroticizam, i 41% za ugodnost. Utjecaji kod kojih prevladava genetski dio bili su značajni jedino za otvorenost, dok su dijeljivi okolinski utjecaji zanemarivi za svih pet dimenzija. Najveća proporcija okolinske varijance za svih pet dimenzija pripisana je nedijeljivim utjecajima, koji sežu od 39% do 59%.

Za neke je dimenzije vrsta genetskog utjecaja varirala kroz facete. Najveća postojanost je bila za facete neuroticizma, koji su pod jednakim utjecajem genetskih i okolinskih faktora, osim agresivne hostilnosti, za koju su genetski utjecaji mali. Veličina (additive) genetskih

komponenta na tri facete ekstroverzije sezale su od 29% do 52%, gdje su (nonadditive) utjecaji sezali od 41% do 43% za preostale tri facete.

Procjena heritabilnosti i okolinskih utjecaja prikazana je u Tablici 1.

4.1. Heritabilnost ekstraverzije

Bergeman i suradnici provjeravali su je li osobe različitih genotipova različito reagiraju na specifične okolinske utjecaje. Zanimljiv nalaz koji su dobili dobili su upravo za ekstraverziju. Naime, osobe sa genotipski niskom ekstraverzijom (urođeno introvertne osobe) koje su odrasle u sredini sa niskom razinom kontrole, postižu značajno više rezultate na ekstraverziji od osoba s genotipski niskom ekstraverzijom koje su podizane u sredini sa visokom razinom kontrole.

Procjena opće heritabilnosti ekstroverzije je **53%**, u usporedbi s onom Loehlina od 49%. U nekoliko drugih istraživanja blizanaca odgajanih zajedno i odvojeno nađeni su bitni dokazi za genetsku neaditivnost na ovoj dimenziji.

4.2. Heritabilnost ugodnosti

Facete ugodnosti pokazale su također pomiješanu etiologiju. Genetske komponente za popustljivost i blagosti uvelike je neaditivna za 34% i 45%, a genetski utjecaji nisu značajni za skromnost. Aditivni utjecaji nađeni su na povjerenju, izravnosti i altruizmu (30%, 47% i 34%).

4.3. Heritabilnost savjesnosti

Etiologija faceta savjesnosti također je pomiješana, sa varijansom za urednost, samodisciplinu i promišljenost pod utjecajem dijeljene i nedijeljene okoline. Aditivni utjecaji na preostalim trima facetama sezale su od 34% do 44%.

4.4. Heritabilnost neuroticizma

Skala Neuroticizma u NEO-PI-R iznjedrila je opću heritabilnost od **41%**, procjenu identičnu onoj koju je izračunao Loehlin služeći se Eysenckovim upitnikom ličnosti (EPQ).

4.5. Heritabilnost dimenzije otvorenosti prema iskustvima (kultura, odnosno intelekt)

5. SPOLNE RAZLIKE U HERITABILNOSTI CRTA LIČNOSTI

Međukulturalno istraživanje u 26 zemalja (N = 23.031 sudionika) i također u 55 zemalja (N = 17.637 sudionika) pokazalo je univerzalni obrazac spolnih razlika u odgovorima na Big Five upitniku ličnosti. Žene dosljedno izvještavaju visoki neuroticizam i ugodnost, a muškarci često navode veću ekstraverziju i savjesnost. Spolne razlike u osobnosti osobine su većinom u prosperitetnim, zdravim i egalitarnim kulturama u kojoj žene imaju više mogućnosti koje su jednake onima koje imaju muškarci. I muškarci i žene imaju tendenciju da bilježe veće rezultate na ekstraverziji i savjesnosti, te manje na neuroticizmu i ugodnosti što je kultura više prosperitetna i egalitarna, ali učinak je jači kod muškaraca.

6. TEMELJ ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Trenutna istraživanja usmjerena su na nekoliko područja. Važno pitanje je; jesu li pet čimbenika pravi čimbenici? Na primjer, pokazano je da Mađari nemaju niti jednu oznaku za faktor ugodnosti. Drugi istraživači pronašli dokaze za ugodnost ali ne i za druge čimbenike. Costa i McCrae su izgradili ono što oni nazivaju teoriju pet faktora ličnosti kao pokušaj da se objasni osobnost od kolijevke do groba.

Drugo područje istraživanja je proširenje Big Five teorije na dječju dob. Istraživanja su otkrila da su Big Five osobine ličnosti povezati s dječjom socijalnom i emocionalnom prilagodbom i akademskim uspjehom. U novije vrijeme, inventar osobnosti Big Five- za djecu objavljen je za procjenu u dobi od 9 do 18 godina. Studije Oliver P. Ivan i sur. s adolescentnim dječacima iznio je nova dva faktora: "razdražljivost" i "aktivnosti". U studijama nizozemske djece, one iste dvije nove čimbenici također je postalo jasno. Ti novi dodaci "sugeriraju da struktura crta ličnosti može biti diferenciranija u djetinjstvu nego u odrasloj dobi", što bi objasnilo nedavna istraživanja na ovom području.

ZAKLJUČAK

Procjene genetskih i okolinskih utjecaja u ovom istraživanju u rasponu su prosječnih rezultata dobivenih na temelju mjere samoprocjena ličnosti. Analiza skala procjena faceta, naime, pruža dodatne podatke o genetskoj podlozi ličnosti koja nije toliko vidljiva kada se uzmu u obzir šire dimenzije. Na primjer, podaci iz ovog istraživanja navode da sve facete savjesnosti nisu pod jednakom jačinom genetskog utjecaja. Individualne razlike u urednosti, samdisciplini i promišljenosti uvelike su određene okolinom. Pretpostavka dobivena na temelju ovog podatka je da šire dimenzije ličnosti nisu etiološki homogene. Rezultati detaljnijih analiza, primjerice analiza EPQ (Eysenckovog upitnika ličnosti), može biti korisna i otkriti dodatne informacije o genetskoj strukturi ličnosti. Ukoliko se ovi probni nalazi repliciraju na puno većem uzorku, mogli bi pružiti drugačiju perspektivu o strukturi ličnosti i pomoći razriješiti neke kontroverze vezane za ukupni broj dimenzija potrebnih za konceptualizaciju ličnosti.

Prilozi

Procjena heritabilnosti i okolinskih utjecaja

Dimenzije i facete	r_{MZ}	r_{DZ}	h^2	SE_A	d^2	SE_D	c^2	SE_C	e^2	SE_D
Neuroticizam	.41	.18	.41	.06						
Anksioznost	.26	.13	.26	.08						
Hostilnost	.37	-.01			.33	.07				
Depresija	.33	.14	.31	.07						
Samosvjesnost	.38	.19	.38	.06						
Impulzivnost	.36	.21	.36	.07						
Razdražljivost	.45	.17	.44	.06						
Ekstroverzija	.55	.23	.53	.05						
Toplina	.43	.14			.43	.06				
Susretljivost	.56	.19	.52	.05						
Asertivnost	.42	.10			.42	.06				
Aktivnost	.29	.14	.29	.07						
Traženje uzbuđenja	.42	.02			.41	.06				
Pozitivne emocije	.38	.24	.39	.06						
Otvorenost prema iskustvima	.58	.21			.61	.05				
Mašta	.32	.22	.34	.07						
Estetika	.60	.14			.57	.05				
Osjećajnost	.44	.35								
Aktivnost	.42	.21	.44	.06						
Ideje	.53	.09			.52	.06				
Vrijednosti	.49	.27	.51	.06						
Ugodnost	.41	.26	.41	.06						
Povjerljivost	.27	.21	.30	.07						
Izravnost	.47	.17	.47	.06						

Altruizam	.34	.18	.34	.07						
Suradljivost	.33	.10			.34	.07				
Skromnost	.30	.36								
Dobronamjernost	.41	.15								
Savjesnost	.37	.27	.44	.06						
Kompeticija	.37	.13	.34	.07						
Urednost	.25	.23								
Dosljednost	.42	.23	.44	.06						
Ambicioznost	.41	.18	.42	.06						
Samodisciplina	.30	.37								
Obazrivost	.26	.18								

Tablica 1.

Literatura:

1. Jang, K.L., Livesley, W.J., Vernon, P.A. (1996). Heritability of the Big Five Personality Dimensions and Their Facets: A Twin Study. *Journal of personality*. 64.3, 577-591. Department of Psychiatry, University of British Columbia, Vancouver, Canada.
2. Samuel, D. B., Widiger, T. A. (2008). A meta-analytic review of the relationships between the five-factor model and DSM-IV-TR personality disorders: A facet level analysis. *Clinical Psychology Review*. 28.8: 1326-1342.
3. Smederevac, S., Čolović, P., Mitrović, D., Nikolašević, Ž., Đekić, B. (2006). Nasledni i sredinski činioci dimenzija Ajzenkovog PEN i alternativnog petofaktorskog modela ličnosti. *Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad*. 407-423.
4. Trull, T. J., Ueda, J. D., Costa, P. T. Jr., McCrae, R. R. (1995). Comparison of the MMPI-2 Personality Psychopathology Five (PSY-5), the NEO-PI, and the NEO-PI-R. *Psychological Assessment*. 7.4: 508-516.